

Osman SENEMOĞLU

İ.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu

Fransızca Okutmanı

GÖSTERGE VE GÖRÜNTÜ

Uygulayimsal gelişmeler görüntünün etki alanını da genişletmiş, görüntü bildirişimden (yazılı basın ve uzgöreç) eğitime varıncaya dek değişik düzlemlerde yaygın biçimde kullanılır olmuştur.

Görüntünün yaygınlaşması, çeşitli türden yararları nedeniyle, yazılı biçimleri de etkilemeye başlamıştır. Görüntü uygarlığının koşullandığı yeni kuşak öğrencilerine yapılan yazın öğretimi; yabancı dili geliştirmeleri için önerilen yapıtların okunması büyük ölçüde aksamakta, istenilen ereğe ulaşamadığı gibi kimi öğreticiler öğrencilerin bu tutumunu değerlendirmekte güçlük çekmektedirler.

Bu etkenlerin de belli orandaki katkısıyla, görüntü, en yaygın biçimde yabancı dil öğretiminde kullanılmaktadır.

Görsel-işitsel yollarla yapılan yabancı dil öğretimi çalışmalarında ya aygıtlar ya da öğretmen aracılığıyla, öğretilmek istenen sözce-lerin seçil yani gerçekleştirilmektedir. Ana dilinde çeviriye baş vurmadan sözcenin dil-dışı oluşturucularını yansıtmaya ve sözce-lerin anlamsal içeriğiyle görsel bir eşdeğerlilik kurma görevini de sözcenin anlamsal içeriğine koşut biçimde hazırlanmış ya da bu nitelikler göz önünde bulundurulmuş seçilmiş görüntüler üstlenir.

Görüntüyü yalnızca bu yanıla bile ele alacak olsak, yabancı dil öğretirken sürekli çeviri yaparak anlatma gibi öğrenciyi edilgenleştirici bir durum ortadan kalktığından önemli bir aşama yapılmış demektir.

Görüntünün bir şeyi (ya da bir şeyleri) gösterdiği gerçeğinden kalkıp göstergeyle olan ilişkisini incelemek, ikisinin de özelliklerini ayrı ayrı belirlemek uygulama alanında eğiticiye kimi bulanıklıkları giderme olanağı verecektir. Çünkü bu doğrultuda bir yaklaşım görüntünün işlevini de belirlememizi sağlayacaktır.

Buna ek olarak gösterge/görüntü ilişkisini belirlemek görsel işitsel yöntemlerdeki görüntülerin göstergebilimsel açıdan incelenmesi yolunda bir başlangıç olacaktır.

I. GÖSTERGE / GÖRÜNTÜ

«Bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren öge» (1) olarak tanımlanır gösterge. Görsel işitsel yöntemlerde kullanılan görüntüler de «bir başka şeyin yerini aldıklarından», özdeksel özellikleri bakımından, gösterge olarak ele alınabilir.

Görüntüyle ilişkisini belirlemeye çalıştığımız göstergeyi tüm boyutlarıyla incelemek bu yazının sınırlarını aşacağından göstergeyi görüntü aracılığıyla irdeleyeceğiz.

Genel anlamdaki göstergeyi ele aldığımızda görüntüler, işlevleri açısından, Saussure'ün «iki yüzlü bir birim» olarak nitelediği dil göstergelerine benzemektedir. Saussure'ün anlayışına göre gösterge bir özdeksel yan (gösteren, işitim imgesi, ses) bir de kavramsal yandan (gösterilen) oluşur.

Görüntüler de göstergeler gibi iki birimin birleşmesiyle ortaya çıkar:

a) **Yansıtan** (gösteren): Görüntüyü ortaya çıkaran özdeksel öğelerin tümü: Renkler, gölgeler, devinimler vb.

b) **Yansıtılan** (gösterilen) Görüntüye bakan kişiye anlatılmak istenen olay, durum, kavram, dış gerçekler.

Görüntüde yer alan özdeksel öğeleri algılayan izleyici anlığında bu özdeksel öğelerin birleşmesinden oluşan kavramı canlandırır. Görüntüye bakan kişide canlanan kavramla görüntüyü hazırlayan kişinin anlığındaki kavram birbirlerine benzediği ölçüde görsel bildirişim etkili olur.

Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta vardır: Görüntü, kendisinden başka bir şeyi göstermesine karşın her zaman gösterge olmayabilir. Yansıttığı gerçeklere değinmeden salt nasıl üretildiği üstünde durarak da incelenebilir görüntü. Bu durumda gösterdiğinden bağımsız bir nesnedir.

1) Başlıca Dilbilim Terimleri, B. Vardar yön., İ.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu yayınları, 1978, s. 74.

Görüntüye gösterge niteliği kazandıran olgu ona bakan, anlamını çözmeye çalışan kişilerin istencidir. Gösterge görevini yüklenen görüntüyle gösterilen nesne arasındaki benzeme görüntünün gösterleşmesi olgusunu etkileyen en önemli etmendir.

II. DİL GÖSTERGESİ/GÖRÜNTÜ

Önceki bölümde göstergeyi genel anlamda ele aldık ve görüntüyle aralarındaki ilişkiyi belirlemeye çalıştık. Oysa göstergeyi sınırlayıp dil göstergesini incelediğimizde ve konuya '**dil göstergesinin yabancı dil öğretimi alanında görüntüyle ilişkisi**' açısından yaklaştığımızda görüntünün işlevi değişmektedir.

Yabancı dil öğretiminde görüntü, işitsel yoldan algılanan imgeleri belli bir kavrama bağlayamayan öğrencilere bu ses imgelerini dış gerçeğe bağlama olanağı verir. Böylece yabancı dilde iletilen bildiri, görüntünün desteğiyle, belli oranda anlaşılır. Ana dilinin dışındaki sesli göstergeleri anlamsız bir gürültü olmaktan çıkarıp eşanlı biçimde iletilen dilsel göstergenin bağlanabileceği bir kavrama dönüştürür. Başka bir deyişle görüntünün işlevi ana dilindeki bir gösteren aracılığıyla tanınan ama yabancı dildeki karşılığı ilk kez duyulan bir başka göstereni tümleyen gösterilen olmaktadır.

Dil göstergesi / görüntü ilişkisi içinde, yabancı dil öğretimi düzeninde, **gösterilen işlevli bir görüntüyle karşılaşmaktayız**. Bu öğretim dalında dil ve görüntü (görsel-işitsel yöntemler benimsendiğinde) sürekli olarak bir aradadır. Dilin işlevi belirgindir. Öğretimin temel konusudur.

Görüntüler aracılığıyla elde edilmek istenen de dilsel göstergelerin oluşturduğu bütünü kavramsal ve görsel bir bağlama yerleştirmektedir.

Eğitsel kullanım göz önünde bulundurulunca kullanılacak görüntülerde **gerçek ya da gerçeğe yakın olma özelliği** de aranır. «Seçilen belgelerin gerçek olması, bir başka deyişle ders için hazırlanmış belgelerin kullanılması» (2) öğrencinin çalışmaya katılmasını sağlama, ilgiyi uzun süre uyanık tutma açısından yararlıdır. Gerçeği yansıtan görüntülerin yararı toplumsal yaşamdaki görüntülerin hem uygarlığa ilişkin öğeler içermesinden hem de gerçek bildirişimi yan-

(2) PORCHER, L., Signes sur des pistes pédagogiques, *Le Français dans le monde*, sayı 137, sayfa 18.

sıtan belli bir bağlam içindeki dil kullanımını dolaysız biçimde yansıtmamasından kaynaklanmaktadır.

III. GÖRSEL-İŞİTSEL YÖNTEMLERDE GÖRÜNTÜ

Özellikle yabancı dil olarak Fransızca öğretiminde kullanılan görsel-ışitsel yöntemleri incelediğimizde iki tür görüntüyle karşılaşmaktayız:

- a) **Öğretilen dilin (Fransızca'nın) dizgesine uygun olanlar:** Bu tür görüntülerin hazırlanış ilkelerini belirtmek için doğal dillerden kaynaklanan bir göstergibilimsel yaklaşım yeterli olabilir.
- b) **Genel bildirişim dizgesine dayananlar:** Çeşitli eylem, ünlem ve devinimleri yansıtan bu görüntülerde daha çok dil-dışı öğelerden oluşan durumlar söz konusudur ve belli bir dil modeline dayanmadan kendi içlerinde örgütlenmişlerdir. Yansıtılmak istenen söylemin ardında öğretilen yabancı dil değil, daha genel bildirişim dizgelerinden oluşan, görüntüsel bir ileti vardır.

Bu ikili ayırımın uygulama alanındaki yararı öğretmenin açıklamalarını yönlendirmesini sağlamasıdır. Ders öncesi yapılacak bir ön-hazırlıkla belirlenecek görüntü türleri üzerinde, her türün özelliklerine uygun biçimde yapılacak açıklamalar hem anlamayı kolaylaştırır hem de çalışmaya tutarlılık kazandırır.

Yukarıda saptadığımız ikili ayrımı ortaya çıkaran nedenleri şöyle açıklayabiliriz:

Her görüntü bir şeyler iletir. Ancak bu işlem rastgele olmaz. Görüntü göstergibiliminin gelişmesi söz konusu iletimi kesin biçimde belirlemiştir. Louis Porcher'nin de belirttiği gibi (3) her bilimsel girişim gibi görüntü göstergibilimi de görüntüdeki belirgin özellikleri ortaya çıkaracak ölçütleri belirlemek ereğini gütmektedir. Böylelikle görüntünün usçul ve işlemsel biçimde kullanılacak bir bildirişim aracı olmasını sağlar görüntü göstergibilimi.

Öğretim alanındaysa görüntünün üstlendiği işlev bildirişimi güdülemektir, anlamın açıklığa kavuşmasına yardımcı olur.

Öğretim dışındaki alanları gözlemlediğimizde «dilsel bildirinin hiç bir zaman salt dilsel öğelerden oluşmadığını, zorunlu olarak bir bağlamda yer aldığını ve bu bağlamın çok çeşitlilik gösterdiğini görürüz. Devinimler, mimikler, konuşucunun gövdesel anlatımı, yansı-

3) PORCHER, L., L'Ecole parallèle, Paris, Larousse, 1974.

tilan durumun dil-dışı anlamları /değindiğimiz/ bağlamsal öğelerden bazılarıdır» (4)

İşte tüm bu öğeler yöntem hazırlayıcıları görüntüler arasında yapısal ayrımlar yaratmaya, uygulayıcıları da çalışmalarında çok özenli davranmaya zorlamaktadır.

O. SENEMOĞLU

R É S U M É

Depuis quelques décennies l'image s'impose dans plusieurs domaines de la vie quotidienne; et tout singulièrement c'est l'enseignement des langues étrangères qui exploite au maximum les possibilités offertes par l'image.

De nos jours l'image est inextricablement insérée dans tous les domaines de l'enseignement. Ce fait peut être considéré comme l'une des raisons qui a activé le développement de la sémiotique de l'image.

Dans la première partie de cet article l'auteur étudie les relations qui existent entre le signe (au sens général et non pas au sens saussurien) et l'image. Comparées aux signes, les images présentent des ressemblances. Surtout dans les méthodes audio-visuelles, en représentant quelque chose d'autre, elles s'identifient aux signes.

Comme les signes linguistiques, les images aussi sont composées de deux unités:

1. **Le reflétant (signifiant)**: c'est l'ensemble des éléments qui constituent l'image en tant que forme.

2. **Le reflété (signifié)**: c'est le contenu de l'image. Autrement dit, le reflété comprend le concept, la situation que l'on désire exprimer.

Mais il est difficile de considérer l'image comme un équivalent absolu du signe. Parfois elle devient un objet indépendant de son message. Elle ne devient signe que par la volonté de la personne qui la regarde.

La deuxième partie est consacrée à l'étude des relations pouvant exister entre les signes linguistiques et les images des méthodes audio-visuelles. Dans les méthodes audio-visuelles les images ont pour rôle de contextualiser l'ensemble formé par des signes linguistiques. Par le truchement des images le sens des énoncés est aisément saisi et des explications inutiles en langue maternelle sont évitées. En d'autres termes l'image sert de **signifié** (ayant une valeur universelle dans la mesure du possible) à un **signifiant** de la langue étrangère que les élèves entendent pour la première fois.

«La fonction de l'image dans les méthodes audio-visuelles» peut-être le sous-titre de la troisième partie de l'article. L'image motive le message et facilite la compréhension. Mais dans la vie courante le message linguistique n'est jamais composé que des signes linguistiques: il se situe toujours dans un contexte. Les gestes, les mimiques sont les constituants de ce contexte. L'obligation de doter les images d'éléments extra-linguistiques a poussé les méthodologistes à créer différentes sortes d'images.

4) RIVENC, M. - M., PORCHER, L. Suggestions pour une évaluation par images, *Le Français dans le monde*, sayı 137, sayfa 54.